

AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ BIZTONSÁGPOLITIKAI VÁLASZAI A TERRORIZMUS KIHÍVÁSAIRA

„Az oroszok sohasem olyan erősek – se nem olyan gyengék –,
mint amilyennek látszanak.”
(Metternich)

1. Bevezetés

„Az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági stratégiájáról” című, 683-as számú elnöki rendeletéből változatlanul kiderül, hogy az ország biztonságát – az állam- és közbiztonságot érintő veszélyforrások felsorolásában –, rögtön a külföldi hírszerző és speciális szolgálatok Oroszországi Föderáció (OF) ellen irányuló mesterkedéseit követő veszélyforrásként, a terrorista szervezetek, csoportok és magányos terroristák tevékenysége fenyegeti. Az ország közelmúltjában – a Szovjetunió szétesése után – elkövetett több tragikus terrorcselekmény is ezt támasztja alá.

Milyen válaszokkal reagált a terrorizmus biztonsági kihívásaira az OF? A nemzetközi terrorizmus¹ elleni fellépés során alkalmazott megoldások közül melyek lehetnek Magyarország számára is hasznosak?

2. Orosz terrorista gyökerek és terrorellenes közelmúlt

Az oroszországi terrorizmus gyökerei is igen mélyre nyúlnak. A jelenség közvetlenül ered egyebek között az orosz társadalom történelme folyamán kialakult, extremista, türelmetlen, társadalomlélektani beállítottságából gyakran előtörő lázadó, anarchista orosz mentalitásból. Történelmi tradíciókra tekinthet vissza a jól szervezett, konspirált, szerteágazó, és tömeges terrorizmus formájában (például a *Népakarat*, az eszerek – bal- és jobboldali *szocialrevolucionyerek*, azaz szociálforradalmárok –, bolsevikok és mások harci szerveződései, rémtettei). Oroszország soknemzetiségű és -vallású állam, napjainkban azonban a nemzetiségei közötti kapcsolatok szempontjából nem a legjobb időket éli. Emellett az országban mintegy húszmillió muzulmán él, jó részük erőszakos, különösen kegyetlen, szélsőségesen radikális vahabita. Oroszország – elsősorban kaukázusi – népeinél, etnikai csoportjainál a felvetődő nehézségek megoldásában az erőszakos, az extremista-terrorista módszerek gyakran a nemzeti kultúra és vallás szerves elemei. Nem véletlen, hogy a terrorcselekmények elkövetőinek jelentős része a kaukázusi köztársaságokból származik, és ez a régió a permanens feszültség, véres összetűzések fészkevé vált. A föderációban a terrorizmus belső okai között szintén meghatározó, hogy az állam működésében még nem eléggé fejlettek a polgári társadalmi tradíciók. A lakosság meghatározó részével egybecsengő szakértői vélemények szerint az oroszországi terrorizmus alapvető külső gerjesztő okai között szerepel Oroszország hirtelen zártból

¹ Sallai János: A rendészet kihívásai napjainkban. Hadtudomány 2015/1-2. 135–138. o.

abszolút nyitott állammá válása, ez kiszolgáltatottá tette a társadalmat minden, a Nyugat irányából érkező negatív jelenségnek. Egyben pedig magával hozta az ország területének a külföldi és a nemzetközi terrorizmus² gyakorlóterévé válása veszélyét, és itt kell feltétlenül megemlíteni az oroszországi instabilitásnak és szeparatizmusnak a nyugati titkosszolgálatok általi minden erővel történő elismerését, népszerűsítését.³

Az orosz belügyminisztérium értékelése szerint a nemzetközi terrorszervezetek tevékenységéhez mintegy másfél ezer orosz származású ember kapcsolódik. Több mint háromszáz büntetőügy zajlik olyanok ellen, akik csatlakoztak egyebek között az Iszlám Államhoz, vagy a Tádzsikisztánban betiltott Hizb ut-Tahrir szélsőséges szervezethez.⁴

Az oroszországi terrorizmus napjainkig tartó tragédiáinak sorozatát a szovjet rendszerváltozás idején, 1991. május 30-án Dagesztánban, a Moszkva–Baku között közlekedő vonat felrobbantása nyitotta meg tizenegy utas halálával. Alig egy év múltán *Borisz Jelcin* elnök ellen következtek el sikertelen merényletet. A rendszerváltozás óta bekövetkezett terrorcselekmény-áradat pusztá felsorolása helyett célszerűbb vizsgálni a terror elleni fellépés tényeit, hatékonyságának növekedését.

1998. július 25-én hozták meg az első szövetségi törvényt a terrorizmus elleni harcról.⁵ Ekkoriban még úgy tekintettek a terrorizmussal kapcsolatos kérdéskörre, mint az Oroszország nemzetbiztonságát fenyegető reális, bár egyre növekvő veszélyre – a sok közül. A szinte változatlan intenzitással bekövetkező terrorcselekmények nyomán a törvény mind több kiegészítésre szorult. Az idő múlásával gyarapodott a terrorcselekmények kutatóinak tábora, közülük sokan a téma szakértőivé váltak, és jelezték, hogy a terrorizmus elleni küzdelemhez új törvényre, struktúrákra van szükség.⁶

2006. március 6-án meg is született a terrorizmus elleni fellépésről szóló szövetségi törvény. A Nemzeti Antiterrorista Bizottság honlapjának adataiból kiderül, hogy a 2006-ban meghozott intézkedések nyomán 2008-ra hirtelen csökkent az elkövetett terrorcselekmények száma. Míg 2005-ben kétszázötvenegyet regisztráltak (ebből Csecsenföldön száztizenegy, Ingusföldön harminchat, Dagesztánban hetvenhét, Észak-Oszétiában hét, Cserkeszföldön három, a Kabard- és Balkárföldön nyolc történt), 2006-ban „mindössze” száztizenkettőt követek el. 2007-ben negyvennyolcat, 2008-ban kettőt (!), 2009-ben hatot, 2010-ben huszonhármat, 2011-ben pedig tízet.⁷ 1994 és 2007 között egyebek között megakadályozták a Moszkva–Kalininygrád vonalon közlekedő vonat robbantásos kisiklását; a moszkvai tömegközlekedés egyik buszán hatástalanítottak robbanószerkezetet; Voronyezs pályaudvarán is sikerült megelőzni egy robbantásos merényletet; Moszkva közelében megakadályozták egy gázelosztó-állomás felrobbantását, a terroristákat is elfogva. De az orosz fővárosban is sikerült megakadályozni több robbantásos merényletet, tömegközlekedési gócpontokban, nagy forgalmú bevásárlóközpontokban,

² Sallai János: A globalizáció rendészeti kihívásai. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. Pécs, 2013. 37-42. o.

³ Kratkaja isztorija terrorizma (A terrorizmus rövid története). Forrás: <http://molevashovo.spb.ru/publ/info/936> (Letöltés ideje: 2018.07.28.)

⁴ Orosz Állami Humán Egyetem: Isztorija terrorizma. Analitika. (A terrorizmus története. Analitika.) Forrás: <http://www.rsuh.ru/antiterror/the-history-of-terrorism-analytics> (Letöltés ideje: 2018.07.28.)

⁵ Zsuravel V.: Terrorizm i antiterrorizm v Rosszii (Terrorizmus és antiterrorizmus Oroszországban) Forrás: http://observer.materik.ru/observer/N9_2013/039_048.pdf (Letöltés ideje: 2018.07.28.)

⁶ Mihejev I.: Terrorizm: ponjatyie, otcvetsztvennoszty, preduprezsdenyie. (Terrorizmus: értelmezés, felelősség, megelőzés) Forrás: <http://www.kiev-security.org.ua/box/4/123.shtml> (Letöltés ideje: 2018.07.28.)

⁷ Érdekes lehet összevetni az adatokat a nemzetközi trendekkel. Vö. Ritecz György: A migráció trendjei, és ami mögötte van. Régio 2016/2. 109–139. o.

üzletekben, szórakozóhelyeken. Csecsenföldön 2005-ben elfogtak egy teherautóval közlekedő harcoscsoportot, 1,2 tonna trotillal az autó platóján. 2005-ben a terrorelhárító szervek négyszázötven, 2006-ban nyolcszáznyolcvannégy terrorcselekményt akadályoztak meg.⁸

Oroszországban 2014-ben ezerharmincnégy szélsőséges irányultságú bűncselekményt szakítottak meg, ez az elmúlt tíz év legkiugróbb ilyen mutatója. E bűncselekmények kétharmada szélsőséges, extremista anyagok internetes terjesztését takarja. A törvényességi felügyeletet ellátó hatóság folyamatosan kutatja a világhálón az extremista honlapokat, letiltva az elérhetőségüket.⁹ Csak az Oroszországi Föderáció legfőbb ügyészenek követelésére több mint háromezer szélsőséges és terrorista tevékenységre, tömeges rendezésre felhívó jogellenes információt távolítottak el, és blokkoltak százhatvan, a szíriai jogellenes formációk támogatására eszközöket gyűjtő internetes portált.¹⁰

A XXI. század kezdetén, a 2000 és 2013 közötti időszakban Oroszország a terroristaaktivitás elég magas szintjét mutatta. Alapvetően az észak-kaukázusi szélsőséges terrorizmus következtében Oroszország a vizsgált időszak első tíz évében a terrorizmus által leginkább érintett első tíz ország közé tartozott a világon, a kilencedik helyet elfoglalva, egyetlen európai országgént, a többi, jellemzően szegény országhoz képest magas éves bevétellel. A 2001. szeptember 11. utáni tízéves időszak legnagyobb oroszországi terrorcselekménye, a 2004-es beszláni, méretét tekintve a harmadik lett a világban. Az utóbbi tíz év terroristaaktivitását vizsgálva viszont más országokhoz viszonyítva javult a helyzet Oroszországban, az utóbbi húsz év adataival összevetve. Összességében azonban az Oroszországi Föderáció stabilan a terrorcselekmények által leginkább veszélyeztetett első húsz ország közé tartozik.¹¹

Az objektívebb képhez hozzá tartozik, hogy a Magyarország közvetlen szomszédságában kialakult ukrán–orosz konfliktusban mindkét fél állami terrorizmussal vádolja a másikat, illetve a saját ellenzék a hatalmon lévő kormányt. Az állami terrorizmus nem a modern kor találmánya, hisz az első világháború utáni szovjet-lengyel rigai békeszerződést (1921.03.18.) megsértve szovjet oldalról fegyveres támadásokat hajtottak végre Lengyelország ellen, amelyeket a lengyel vezetés államilag támogatott terrorcselekményeknek tekintette.¹² „Az oroszországi terrorizmus célja nem a fényes jövő, hanem a fényes múlt. A Budapesti memorandum megsértésével Putyin nemzetközi büntetett követett el, míg az USA és Nagy-Britannia, nem teljesítve vállalásaikat, társtetteseivé váltak.”¹³

Ukrajna 1994-ben lemondott a világon harmadik legnagyobb atomarzenáljáról, cserében garanciát kapva az ország függetlenségére, területi épségére. Oroszország szerint, miután a memorandumot nem ratifikálták az aláíró felek parlamentjei, ezért nincs

⁸ Forrás: Nacionalnij Antiterroriszticeszkij Komitet (Nemzeti Terrorellenes Központ) <http://nac.gov.ru> (Letöltés ideje: 2018.07.28.)

⁹ Globális elektronikai adat- és információgyűjtés. Zsigovits László: A jövő rendőre. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX. Pécs, 2017. 80. o.

¹⁰ Rosszjjszkaja Gazeta (Orosz Újság). 2015.03.31.: Pik pereszecsennüh eksztremistszkikh presztuplenijj prisolszja na 2014 god (A felszámolt eksztremista bűncselekmények csúcsa a 2014-es év)

¹¹ Sztjepanova E: Osznovnűje tendencii v oblasztyi szovremennovo terrorizma (A modern terrorizmus alapvető tendenciái) Forrás: <http://pircenter.org/media/content/files/12/14116655730.pdf> (Letöltés ideje: 2018.07.28.)

¹² Fóriusz Sándor: Lengyel határőr hadtest 1924-1939. Új Honvédségi Szemle 1994/2. 59-64. o.

¹³ Argument: Terrorizm na szluzsbe goszudarsztva (Terrorizmus az állam szolgálatában) Forrás: <http://argumentua.com/stati/terrorizm-na-sluzhbe-gosudarstva> (Letöltés ideje: 2018.07.28.)

nemzetközi szerződésnek megfelelő joghatása.¹⁴ „Az orosz terroristák Luhanszkban és Szlavjanszkban gyermekeket használnak élő pajzsként.”¹⁵ Az ukrán belügyminisztérium volt szóvivője szerint az ukrainai eseményeket „Egyesek népfelkelésnek, mások terrorizmusnak nevezik, de úgy gondolom a terrorizmus nem jó terminológia a helyzetre, hiszen a tiltakozó feleket az ukránok nagy része támogatja”¹⁶

Az előbbieket alapján talán az szűrhető le a legnagyobb biztonsággal, hogy egy állam szempontjából azt tekintik terrorizmusnak, ami az adott állam – és akár a határain kívüli(!), globális érdekei – ellen irányul.

Az Oroszországi Föderáció 2009 májusában aláírt, Az Oroszországi Föderáció 2020-ig szóló nemzetbiztonsági stratégiájával című elnöki rendeletéből kiderül, hogy az ország biztonságát – az állam- és közbiztonságát érintő veszélyforrások felsorolásában rögtön a külföldi hírszerző és speciális szolgálatok Oroszország ellen irányuló mesterkedéseit követő veszélyforrásként – a terrorista szervezetek, csoportok és magányos terroristák tevékenysége fenyegeti. Az ország közelmúltjában – a Szovjetunió szétesése után – elkövetett több tragikus terrorcselekmény is ezt támasztja alá.

3. Kategóriák és tipológiák

A terrorizmus elleni küzdelem problémájának kutatása Oroszországban jelenleg két fő irány szerint zajlik. Az első megközelítés a terrorizmust, mint politikai, nemzetközi jogi kategóriát vizsgálja, a másik – az utóbbi években megjelenő – tudományos irányzat pedig a terrorizmust szigorúan csak büntetőjogi, kriminológiai problémaként taglalja.¹⁷

A terrorizmus: megfélemlítés, bizonyos cél elérésére. Ez különbözteti meg más, hasonló büntetőjogi tényállástól, kategóriától.¹⁸ A terrorizmus, mint az extrémizmus legszélsőségesebb megnyilvánulása, az ellenség gyönggítésének módja, a bűncselekmény valamilyen fizikai objektumának (objektumainak) megsemmisítésével, rongálásával és a szemben álló félre történő pszichikai nyomással. Tehát korántsem pusztán állami vezetők elleni merényletet takar, vagy forradalmárok, fegyveres lázadók támadását a politikai céljaik eléréséhez szükséges anyagiak megszerzésére. Ezért nem számít terrorizmusnak a Sztálin és Kamo, azaz Szemjon Ter-Petjoszján vezette fegyveresek 1907. június 13-i akciója a tbiliszi Jereván téren, ahol kézigránatokkal rátámadva az állami bank konvojára és emberek tucatjait megölve, megsebesítve, bő negyedmillió rubelt raboltak, külföldön munkálkodó bolsevik vezetőiknek kijuttatva. A politikai indíték, a rablás és a többtucatnyi emberi élet kioltása ellenére sem beszélhetünk terrorizmusról, mivel az utóbbi lényege a tartós félelemkeltés, elrettentés valamilyen meghatározott, főként pszichológiai és politikai cél elérése érdekében.

¹⁴ Doktorov T: Pocsemú nye bül ratificirovan Budapessztszkij Memorandum? (Miért nem ratifikálták a Budapesti Memorandumot?) Forrás: <http://www.km.ru/v-rossii/2014/03/01/mezhdunarodnaya-politika/733609-pochemu-ne-byl-ratificirovan-budapessztszkii-memo> (Letöltés ideje: 2018.07.28.)

¹⁵ Forrás: http://by24.org/2014/06/04/children_are_a_shield_for_russian-terrorists_in_slaviansk_and_lugansk (Letöltés ideje: 2015.06.05.)

¹⁶ Szegodnya: Szlovo „terrorizm” v Ukraine szejcsaz nyelzja primenjatj – Poliscsuk (A „terrorizmus” kifejezést manapság nem szabad használni) Forrás: <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/slovo-terrorizm-v-ukraine-seychas-nelzja-primenjat-polishchuk-497186.html> (Letöltés ideje: 2018.07.28.)

¹⁷ Mihejev I. i. m.

¹⁸ Ritecz György: Terrorizmus és/vagy bevándorlás avagy, mit mutatnak a számok. Migráció és Társadalom 2015/1. 112-120. o.

Napjainkban szintén nem kevés köztörvényes bűnbanda bújik – némi félelmet is generálva – forradalmi, politikai frázisok mögé, miközben a pillanatnyi haszonszerzésen kívül nincs megfélemlítéssel elérendő távlati céljuk.¹⁹ Az 1996 óta hatályos oroszországi büntető törvénykönyv 205. §. 8. pontja szerint „*Terrorista cselekménynek számít: emberek halálával, jelentős anyagi kárral járó vagy egyéb, veszélyes társadalmi következményekkel fenyegető támadás, robbantás, gyűjtogatás vagy más cselekmény elkövetése, ha ezeket a társadalmi rend megsértése céljából hajtják végre vagy a hatalmi szervek döntéshozatalának befolyásolását célozza vagy a fenti cselekményekkel történő fenyegetés, ugyanazon célok elérésére történik.*” Elkövetőjét alapesetben nyolctól tizenöt évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel fenyegetik.

A terrorizmus rendszerezésében a téma rendkívüli bonyolultsága, formájának sokfélesége, az értékelések politikai ellentmondásai miatt Oroszországban sem született egységes megközelítés. (Mihejev, i. m.) Viktor Vasziljevics Lunyjejev²⁰ kutatásai szerint a közelmúltban a politikai és ideológiai terrorizmus egészen különös esetei léteztek Oroszországban:

1. Forradalmi és ellenforradalmi (vörös- és fehér-) terror, a forradalom és a polgárháború idején.
2. Állami és belső terror, a sztálini politikai és az utána következő megtorlásokkor.
3. Állami és nemzetközi terror, a szovjethatalom fennállásának egész idején.

A terrorizmus e formáit megnyilvánulásuk idején és azóta sem kriminalizálta a társadalom és az állam politikai terrorsként. Napjainkban²¹ a terrorista tevékenység formái jelentősen gazdagodtak.

4. Következtetések

Napjainkban általánosan elfogadott tény, hogy a terrorizmus elleni küzdelem csak a világ országainak együttes fellépésével lehet eredményes. Ennek elsősorban a terrorizmus transznacionális jellege az oka. Az oroszországi hatékony terrorelhárítás-tervezésnek szintén tekintetbe kell vennie a terrorizmus bonyolult, sokoldalú társadalmi jelenség mivoltát. Az ellene folytatott küzdelemben különös jelentőséggel bír a leginkább érintett belbiztonsági, fegyveres, igazságügyi és kormányzati szervek minél szorosabb, összehangoltabb együttműködése, a nemzetközi környezet és terroristaelenes együttműködés további konszolidációja.²²

Mint az előbbieken láthattuk, az állami, politikai, nacionalista, vallási indíttatású terrorizmus oroszországi történetében is példátlan korszak volt a XX. század. Hatásai máig érezhetők az ország társadalmában. Totalitárius zsarnokok, politikai kalandorok, vallási fanatikusok, nacionalista szeparatisták, a bűnös emberiség örült vagy félörült megjavítói és egyszerű jöttmentek váltak ártatlan embercsoportok, tömegek, milliók halálának okozóivá. Mára a terrorizmus mindenféle formájában, megnyilvánulásában, mértékében, intenzitásában, embertelenségében és kegyetlenségében a legélesebb és legégetőbb, globális jelentőségű problémává vált.

¹⁹ Kodekszi i zakonü RF (Az Oroszországi Föderáció kódexei és törvényei). Forrás: <http://www.zakonrf.info/uk/205/> (Letöltés ideje: 2018.07.29.)

²⁰ Kratkaja isztorija terrorizma: i. m.

²¹ Sallai János: A rendészet globális, kontinentális, regionális, és lokális kihívásai és válaszai napjainkban.

Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV. Pécs, 2014. 93-100. o.

²² Mihejev: i. m.

A kiszámíthatatlan terrorizmusra találó a megállapítás: „Az emberek pénzért és hatalomért is ölnek, de legkegyetlenebb gyilkosok azok, akik a saját gondolataikért ölnek, mert az ideák háborújában az emberek az áldozatok...”²³

A hidegháború alatt, 1947 és 1990 közt szinte kizárólag Nyugat-Európában történtek terrortámadások. Ezt a szabadabb társadalommal lehet magyarázni, ugyanis a kommunista rendszerekben olyan erős hatalma volt az erőszakszervezeteknek, hogy nem lehetett még egy vallási közösséget se létrehozni a hatalom, figyelő tekintete nélkül, ráadásul hiányzott az információk szabad áramlása, amelyik elengedhetetlen a figyelemfelkeltéshez, és a nyugat-európai titkosszolgálatok - ellentétben a szovjettel - nem tekintették feladatuknak ilyenek szervezését.²⁴

Azért csak szinte, mert közvetlenül a második világháborút követően Magyarországon is követtek el fegyveres terrorista cselekményeket szökött szovjet katonák, amelyet Fórizs Sándor mutat be publikációjában.²⁵

A hidegháború lezáratlan örökségei arról tanúskodnak, hogy Amerika elvesztegette azt a lehetőséget, hogy az Oroszországhoz közeli békés biztonsági zóna megszilárdításával Oroszországot bevonja egy szorosabb biztonsági együttműködésbe. Ez akár még egy közös, NATO–Oroszország szerződést is jelenthetett volna, amint a NATO bővült; egy ilyen megoldás tartósabb kelet–nyugati együttműködést segíthetett volna elő, s egyben megszilárdíthatta volna Oroszország kibontakozó demokráciáját. Elképzelhető, hogy a Nyugatnak ezt a kezdeményezését elutasították volna, ám még csak kísérlet sem történt egy ilyen lehetőség megvalósítására.²⁶

A hidegháború kétpólusú rendje kisebb mozgásteret hagyott, mivel számos ország kényszerűen szorosan a nyugati vagy a szovjet táborhoz kötődött. A többpólusú világrendek hasonlóan erős megkötésekkel járnak. A nagyhatalmaknak vigyázniuk kell, nehogy olyasmit tegyenek, ami veszélyesnek tűnhet a többi nagyhatalom számára, mert még a végén háború lesz belőle.²⁷

²³ Mello Anthony de: Abszurd egypercesek. Korda kiadó, Kecskemét. 2005. 17. o.

²⁴ Harmat Árpád Péter: Terrorizmus az elmúlt évtizedekben. Forrás: <http://tortenelemklub.com/node/65> (Letöltés ideje: 2018.07.29.)

²⁵ Fórizs Sándor: Egy bírósági tárgyalás 1947-ben Belügyi Szemle 2016/3. 64-72. o.

²⁶ Brzezinski Zbigniew: Stratégiai vízió, Amerika és a globális hatalom válsága. Antall József Tudásközpont. Budapest. 2013. 148–149. o.

²⁷ Robert Kagan: Made in America, Avagy kitart-e az amerikai világrend?, Antall József Tudásközpont. Budapest. 2015. 137. o.